

เสรีภาพทางวิชาการ:
สมมติฐานที่รอการทดสอบ
ดร. กฤษมันต์ วัฒนารงค์

เสรีภาพทางวิชาการหมายถึง ความเป็นอิสระในการสอน และความเป็นอิสระในการเรียนรู้
โดยไม่มีสิ่งใดมาขวางกั้น

บทนำ

เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) มีพัฒนาการและประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพนี้ที่ยาวนาน ความคิดและแนวทางของเสรีภาพทางวิชาการที่เป็นอยู่ในอดีตและดำเนินอยู่ในปัจจุบันจำเป็นต้องมีการทบทวนเพื่อให้เกิดแนวทางของเสรีภาพทางวิชาการในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยซึ่งกำลังมีการเปลี่ยนแปลงความคิดทางด้านบริหารและการจัดการสถาบันอุดมศึกษาชั้นสูง หรือมหาวิทยาลัย และการแสดงออกของนักวิชาการในการวิเคราะห์ วิจารณ์ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม นอกมหาวิทยาลัย โดยผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งยังมีแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยีทันสมัย ทำให้สถานการณ์ของการเรียนรู้ของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เสรีภาพที่จะเรียนของผู้เรียนและเสรีภาพที่จะสอนของผู้สอนจะเป็นอย่างไรในอนาคต ขณะที่ประเทศไทยมีการพัฒนาประชาธิปไตย และเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง นักวิชาการจะได้รับการประกันเสรีภาพทางวิชาการอย่างไรเพื่อให้เกิดความเป็นเลิศทางวิชาการ และเป็นความหวังของการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาของไทย

ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom)

คำว่า Academy มาจากภาษากรีก Akademia ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อผู้กล้าหาญ (Hero) ของท้องถิ่นแห่งหนึ่งชื่อ Akademos ห่างจากกรุง Athens ประมาณ 2 ไมล์ เป็นบริเวณทุ่งที่มีต้นไม้ Olive ขึ้นอยู่และ Plato ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นบริเวณนี้เรียกชื่อโรงเรียนตามสถานที่ และต่อมาชื่อนี้มีความหมายเป็นสถานศึกษา

ชั้นสูง หรือสถาบันการศึกษาเฉพาะทาง เช่น Police Academy และ Military Academy ซึ่งจะมีชื่อเฉพาะ นำหน้าแล้วตามด้วยคำว่า Academy นอกจากนี้ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงกลุ่มบุคคลที่เป็น นักวิชาการและสถาบันการศึกษาชั้นสูงที่ทำการศึกษาวិทยาการทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ศิลปศาสตร์และ สังคมศาสตร์อีกด้วย

เสรีภาพทางวิชาการ หมายถึง ความเป็นอิสระในการสอนและความเป็นอิสระในการเรียนรู้ โดยไม่มีสิ่งใดมาขวางกั้น เสรีภาพนี้รวมถึงความเป็นอิสระในการพูด เขียน พิมพ์ นับถือศาสนา ปรากฏศาสนกิจ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของระบบประชาธิปไตย ในประเทศสหรัฐอเมริกา ศาลสูงของสหรัฐอเมริกา (The U.S. Supreme Court) ให้เสรีภาพทางวิชาการอยู่ในความคุ้มครองของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ซึ่งว่าด้วย สิทธิมนุษยชนเป็น “สิทธิ” อย่างหนึ่งที่รัฐบาลจะต้องคุ้มครอง รับรอง และจะละเมิดสิทธินี้แก่ประชาชนของตน ไม่ได้ กิจกรรมใด หรือกฎหมายอื่นใดจะริดรอนสิทธินี้ไม่ได้ กฎหมายและกิจกรรมที่ริดรอนเสรีภาพทางวิชาการจะขัดกับรัฐธรรมนูญและไม่มีผลบังคับใช้และต้องยกเลิกไปในที่สุด

ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการในเชิงปรัชญา หรือแนวคิดของเสรีภาพที่พึงมีของผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้งสถานศึกษาในการดำเนินงาน และประกอบกิจกรรมมีทั้งแนวคิดในเชิงนามธรรมที่ไม่สามารถสร้างขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ และแนวคิดที่สามารถทำการสร้างเป็นรูปธรรม หรือกำหนดแนวทางปฏิบัติได้โดยมีหลักการของแนวคิดเป็นสิ่งที่กำหนดกิจกรรมหรือรูปธรรมที่สร้างขึ้น เมื่อกล่าวถึง “เสรีภาพ” มักจะมีคำว่า “สิทธิ” อยู่ด้วยเสมอเสรีภาพทางวิชาการจึงเป็น “สิทธิ” โดยชอบด้วยกฎหมายและคุณธรรม ของอาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้เรียนหรือนักศึกษาและสถาบันการศึกษาที่จะประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน แสวงหาความรู้และเผยแพร่ความรู้ โดยไม่มีการควบคุมหรือสกัดกั้นกิจกรรมทางวิชาการเหล่านี้ เสรีภาพทางวิชาการซึ่งคุ้มครองสิทธิของอาจารย์ที่ผ่านการประเมินและทดลองปฏิบัติงานแล้ว (Tenure) ที่จะทำการสอนแสวงหาความรู้ในมหาวิทยาลัยที่ทำงานอยู่ตราบเท่าที่ยังมีความสามารถที่จะทำงานได้โดยไม่เป็นที่เสื่อมเสีย เสรีภาพทางวิชาการมีขอบเขตจำกัดในลักษณะของการปฏิบัติ หน้าที่เป็น “วินัย” หรือ “จริยธรรม” ของอาจารย์มหาวิทยาลัยอีกด้วยเช่นกัน เสรีภาพทางวิชาการต้องไม่เป็นการผิดจริยธรรม นอกจากนี้ยังมีข้อตกลงว่า

1. อาจารย์มหาวิทยาลัยจะต้องสอนในรายวิชาของหลักสูตร ให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ไม่ใช่สอนในสิ่งที่ต้องการสอนหรือพอใจที่จะสอนเท่านั้น
2. การสอนของอาจารย์มหาวิทยาลัยในห้องเรียนต้องไม่ใช่ห้องเรียนเป็นสถานที่ในกิจการอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการเรียนการสอน
3. ต้องแยกแยะบทบาทส่วนตัวหรือสถานภาพส่วนตัวกับบทบาท และสถานภาพของการเป็น อาจารย์มหาวิทยาลัยให้ชัดเจน

การใช้เสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยในแนวทางที่ผิดจริยธรรมและคุณธรรมของการเป็นอาจารย์ หรือเป็นนักวิชาการผู้ทรงปัญญา โดยสอนในสิ่งที่ตนเองอยากสอนในแง่ของการชักจูง

ปลุกกระดุม หรือล้างสมอง เป็นที่ไม่ยอมรับในสังคมประชาธิปไตย ประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ในอดีตเคยใช้วิธีการเหล่านี้สอนผู้เรียนในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นการไม่สมควร นอกจากจะไม่ทำให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตรแล้ว ยังใช้ห้องเรียนไปในแนวทางที่ผิดจุดประสงค์ ส่วนสถานภาพของอาจารย์กับสถานภาพส่วนตัว อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องวางตัวให้เหมาะสมกับบทบาทเพราะบางครั้งผู้เรียนอาจจะมี **ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นญาติ เป็นเพื่อน เป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใต้บังคับบัญชา** ในการดำเนินงานทางวิชาการแล้วไม่ใช้เสรีภาพในการพิจารณาผลการเรียน โดยมีเงื่อนไขของความสัมพันธ์ส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือใช้เสรีภาพในการพิจารณาผลการเรียนเพื่อผลประโยชน์หรือสร้างความนิยมให้กับตนเอง

ความเป็นมาของเสรีภาพทางวิชาการในอดีต

เสรีภาพ เป็นสิ่งที่ประชาชนได้ต่อสู้เพื่อให้ได้มาโดยเฉพาะการต่อสู้กับผู้ที่มีอำนาจปกครอง ความเป็นอิสระทำให้เกิดเสรีภาพและประเทศหรือประชาชนที่ได้รับเสรีภาพจะต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มาและต้องปกป้องรักษาไว้อย่างมั่นคง เสรีภาพทางวิชาการก็เช่นเดียวกัน มีการต่อสู้แลกด้วยชีวิตและอิสระภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพนี้เช่นกัน Socrates ถูกฆ่าตายโดยผู้ปกครองชาว Athenian ขณะนั้นเพราะคำสอนของ Socrates ซึ่งกล่าวหาว่าทำให้ความคิดของเยาวชนไปในทางเสื่อมเสีย ในยุคกลาง Peter Abelard และ Marsilius แห่ง Padua มีปัญหากับผู้นำศาสนาในขณะนั้น เรื่องคำสอนโดยกล่าวหาว่าคำสอนของ Abelard ผิดจารีตประเพณี และ Marsilius ซึ่งเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัย ปารีส (University of Paris) ต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศเยอรมันนี ทางด้านวิทยาศาสตร์ Galileo ค้นพบว่าโลกเป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่งในจักรวาลถูกต่อต้านและหนังสือของเขาไม่ได้รับการเผยแพร่โดยศาลในขณะนั้นเป็นผู้สั่งยับยั้งการเผยแพร่

ความคิดเรื่องเสรีภาพทางวิชาการได้รับการกล่าวถึงอีกครั้งในทศวรรษใหม่ เมื่อมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัย Leiden ใน Holland ปี ค.ศ. 1575 (University of Leiden) ถึงแม้ว่ามหาวิทยาลัยจะไม่ได้รับ

เสรีภาพเต็มที่แต่รัฐบาลและศาสนาเข้าไปควบคุมน้อยที่สุดเมื่อครั้งเริ่มก่อตั้ง แต่ต่อมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ศาสนาก็เข้าไปครอบงำโดยกลุ่ม Calvinist ทำให้มหาวิทยาลัยอยู่ในระเบียบของผู้นำศาสนาในยุคหนึ่ง อีกครั้ง ต่อมาในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในปี ค.ศ. 1667 ได้มีการเสนอรูปแบบของมหาวิทยาลัยขึ้นในประเทศเยอรมันนี้ โดย Baron Bengt Skytt ชาว Swede ได้ชักชวนให้ Frederic William ซึ่งเป็น The Great Elector of Brandenburg ให้การสนับสนุนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยที่มีเสรีภาพทางวิชาการในการสอนและการเรียน แต่มหาวิทยาลัยในอุดมคติก็ไม่ได้เกิดขึ้น แต่เป็นต้นแบบความคิดของมหาวิทยาลัยในเยอรมันนี้ต่อมา

ผู้บุกเบิกเสรีภาพทางวิชาการอีกคนได้แก่ Christian Thomasius ซึ่งสอนอยู่ในมหาวิทยาลัย Leipzig (University of Leipzig) ได้ทำการบรรยายเป็นภาษาเยอรมันแทนที่จะเป็นภาษาละติน ในปี ค.ศ. 1687 ทำให้เขาได้รับโทษถูกไล่ออกจากมหาวิทยาลัย แต่อย่างไรก็ตาม Thomasius และคณะได้ไปสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัย Halle (University of Halle) ซึ่งก่อตั้งในปี ค.ศ. 1694 ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เสรีภาพทางวิชาการได้ถูกนำมากล่าวถึงเป็นหลักการในการจัดการเรียนการสอนอีกในมหาวิทยาลัย Gottingen (University of Gottingen) ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1737 และในยุโรปมีรายงานในปี ค.ศ. 1792 โดยขุนนาง Condoret เป็นนักวิชาการชาวฝรั่งเศส (Marquis de Condoret) เขาได้เสนอความคิดจากแรงบันดาลใจของเขาเมื่อมีการปฏิวัติในฝรั่งเศส (Franch Revolution) โดยต้องการให้การศึกษาเป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐบาล ศาสนา และหน่วยงานใดๆ จากภายนอก รวมทั้งความคิดเห็นและทัศนะของประชาชนด้วย แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ได้นำความคิดนี้ไปใช้ Napoleon ได้จัดรวมการศึกษาเป็นแบบศูนย์กลาง (Centralization) ในระดับอุดมศึกษาและออกนโยบายจำกัดเสรีภาพทางวิชาการต่างๆ มากมาย

ส่วนเยอรมันนี้ขณะที่ Napoleon ของฝรั่งเศสปกครอง Prussia ได้ตั้งมหาวิทยาลัย Berlin (University of Berlin) ขึ้นในปี ค.ศ. 1811 และที่แห่งนี้เสรีภาพทางการสอนและเสรีภาพทางการเรียนได้นำมาใช้และปฏิบัติจริงเรียกหลักการนี้เป็นภาษาเยอรมันว่า *Lehrfreiheit und Lernfreiheit* (Freedom of Teaching and Learning) โดยมีอธิการบดีชื่อ Johann Gottlieb Fichte เป็นผู้เสนอความคิดเสรีภาพทางวิชาการนี้ โดยเขากล่าวว่า **“มหาวิทยาลัยจะบรรลุเป้าหมายทางวิชาการได้ต้องมีความเป็นอิสระจากการควบคุมจากภายนอก และมีเสรีภาพทางวิชาการที่กว้างไกล”** ผู้ที่มีความคิดด้านเสรีภาพทางวิชาการอีกท่านหนึ่งคือ Thomas Jefferson ประธานาธิบดีคนที่ 3 ของสหรัฐอเมริกา เมื่อมหาวิทยาลัย Virginia (University of Virginia) เริ่มเปิดการเรียนการสอนในปี ค.ศ. 1819 เขากล่าวความตอนหนึ่งว่า **“...สถาบันการศึกษาใหม่ที่เกิดขึ้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพทางความคิดของมนุษยชาติ...”** Jefferson เป็นประธานาธิบดีผู้ประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา

เมื่อก้าวมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 เสรีภาพทางวิชาการมีการพัฒนาเป็นระยะๆ มีทั้งปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนา มีปัญหาด้านเชื้อชาติการแบ่งแยกชนชั้นในการศึกษาขึ้นผลกระทบถึงเสรีภาพในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย การเมืองเข้าแทรกแซงสถานศึกษาอย่างรุนแรงในเยอรมันนี้

อาจารย์ Jacob และ Wilhelm Grimm ถูกไล่ออกจากมหาวิทยาลัย Göttingen ในปี ค.ศ. 1837 เพราะต่อต้านการยกเลิกรัฐธรรมนูญของกษัตริย์แห่ง Hannover และในอังกฤษข้อบังคับศาสนาที่มีต่อสถานศึกษาทั้งผู้สอนและผู้เรียนในมหาวิทยาลัย Oxford และ Cambridge กว่าที่จะได้ยกเลิกจนถึงปี ค.ศ. 1871 ในอังกฤษ อเมริกา และประเทศอื่นๆ อาจารย์มหาวิทยาลัยที่เห็นด้วยกับทฤษฎีของ Darwin ถูกไล่ออกหรือโดนสอบสวนจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 แรงต่อต้านการสอนทฤษฎีของ Darwin ยังคงอยู่จนกระทั่งปี ค.ศ. 1925 มีการพยายามจะยกเลิกกฎหมายของ Tennessee ที่ห้ามสอนทฤษฎีพัฒนาการของ Darwin (The Scopes Trial in 1925) แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 อาจารย์และครูได้รับการข่มขู่โดยเป็นผู้ต้องสงสัยว่าจะไม่มีความรักชาติและทำตัวเป็นสายลับ ในช่วง ค.ศ. 1930-1940 กฎหมายสหรัฐกำหนดให้ครูต้องสาบานตนเข้ารับตำแหน่งก่อนว่าจะจงรักภักดีต่อประเทศชาติเพราะช่วงขณะนั้นลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังแพร่หลายมาก และกฎหมายการศึกษาเพื่อป้องกันประเทศ ปี ค.ศ. 1958 (The National Defense Education Act of 1958) บังคับให้นักศึกษาที่ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลต้องสาบานตนว่าจะจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และแม้การศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน National Science Foundation ปฏิบัติกับผู้เรียนที่ได้รับทุนการศึกษาเช่นเดียวกัน

ปัญหาด้านความมั่นคงของชาติกับเสรีภาพทางวิชาการทำให้ศาลสูงสุดสหรัฐอเมริกาพิจารณาห้ามครูในโรงเรียนสนับสนุนการต่อต้านรัฐบาลหรือการล้มล้างรัฐบาลโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย คณะผู้พิพากษาไม่ถือว่าเสรีภาพทางการพูดเกี่ยวข้องกับการสอนของครูในโรงเรียนในปี ค.ศ. 1952 (กรณี Adler V. Board of Education of New York) และศาลสูงสุดสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1957 ได้พิจารณารณี Sweezy V. New Hampshire โดยศาลได้พิพากษาลดคำพิพากษาของศาลประจำรัฐ ในกรณีที่อาจารย์มหาวิทยาลัยผู้หนึ่งปฏิเสธที่จะตอบคำถามและให้การถึงความสัมพันธ์ของเขากับพรรคก้าวหน้า (Progressive Party) และคำบรรยายของเขาในมหาวิทยาลัยใน ค.ศ. 1958 กรณี Beilan V. Board of Education of Philadelphia ศาลสูงถือว่าเป็นสิทธิของครูผู้หนึ่งที่จะไม่ตอบคำถามโดยไม่ถือว่าไร้ความสามารถในกิจกรรมที่เขาทำขึ้นเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์

จะเห็นได้ว่าเสรีภาพทางวิชาการในสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลอย่างมากจากศาลสูงของประเทศในการตีความหมายของเสรีภาพทางวิชาการ ซึ่งเกี่ยวพันกับเสรีภาพในการพูด พิมพ์และเผยแพร่ความคิด การจำกัดเสรีภาพทางวิชาการของครูในโรงเรียนมีมากกว่าอาจารย์ในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยเพราะผู้เรียนมีวุฒิภาวะต่างกัน ในโรงเรียนครูจำเป็นต้องสอนตามหลักสูตรและแบบแผนที่รัฐบาลกำหนดแต่ในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ผู้เรียนมีวุฒิภาวะสูงกว่าสามารถจะพิจารณาเองได้ ถึงความถูกต้องเหมาะสมและเลือกเรียนเฉพาะสิ่งที่ตนเองต้องการและเลือกจะเชื่อถือในสิ่งที่ตนเองเห็นว่ามีเหตุผลสอดคล้องกับความคิดของตนเอง

เสรีภาพทางวิชาการของประเทศไทยในปัจจุบัน

ประเทศไทยถึงแม้จะมีมหาวิทยาลัยมาไม่ถึง 100 ปี และรูปแบบของการเป็นมหาวิทยาลัยของไทยเป็นการก่อตั้งขึ้นโดยรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนเพิ่งจะตั้งขึ้นได้ไม่นาน การพัฒนาการของสถาบันอุดมศึกษาของไทยจึงมีประวัติศาสตร์ที่ไม่ยาวนานนัก นักวิชาการหรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยของไทยในอดีตมีเสรีภาพอยู่ในกรอบของระบบราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัยได้รับอิทธิพลจากการเมือง เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ของยุโรปและอเมริกาเช่นกัน เสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยไทยเริ่มมีการกล่าวถึงอย่างจริงจังในช่วงของการมีเสรีภาพทางการเมือง เมื่อใดที่ประเทศตกอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการ เสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยก็จะเปลี่ยนรูปแบบไปและจำกัดขอบเขตเฉพาะในห้องเรียนหรือรั้วมหาวิทยาลัยเมื่อการปกครองเป็นประชาธิปไตย รัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง กิจกรรมทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยจึงเริ่มขยายตัวออกนอกรั้วมหาวิทยาลัยมากขึ้น เสรีภาพทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาสามารถพิจารณาได้เป็น 3 ส่วน ได้ดังนี้

1. **เสรีภาพของสถาบันการศึกษา** มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคล มีฐานะเท่ากับกรม มีพระราชบัญญัติเฉพาะของแต่ละสถาบัน ถือว่ามีเสรีภาพในการบริหารและดำเนินกิจกรรมของสถานศึกษาได้ในกรอบของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ นอกจากนี้ในทางปฏิบัติทบวงมหาวิทยาลัยยังได้มอบอำนาจบางอย่างให้กับมหาวิทยาลัยเป็นผู้พิจารณา เช่น การอนุมัติหลักสูตร การบรรจุและแต่งตั้งข้าราชการ การอนุมัติผู้จบการศึกษาและการพิจารณาตำแหน่งวิชาการ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามทบวงยังคงอำนาจในการควบคุมและดูแลอยู่ เช่น การอนุมัติหลักสูตร ทบวงจะมีเกณฑ์การพิจารณาหลักสูตรให้เป็นกรอบแก่มหาวิทยาลัยในการพิจารณา และเมื่อได้รับความเห็นชอบจากมหาวิทยาลัยแล้ว ถ้าต้องการให้ ก.พ. รับรองและกำหนดอัตราเงินกับวุฒิการศึกษาตามหลักสูตรทบวงยัง

คงอำนาจในการพิจารณาหลักสูตรก่อนจะนำเสนอ ก.พ. นอกจากนี้การบรรจุแต่งตั้งข้าราชการระดับสูง และตำแหน่งศาสตราจารย์ ทบวงยังคงอำนาจในการพิจารณาตำแหน่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตามเสรีภาพของ สถาบันการศึกษาแต่ละแห่งจะขึ้นอยู่กับพระราชบัญญัติของสถาบันแห่งนั้น ซึ่งอาจจะมี ความแตกต่างกัน บ้างในรายละเอียดในแต่ละสถาบันเสรีภาพของสถาบันการศึกษาที่เป็นนิติบุคคลจึงอยู่ภายในขอบเขตของ กฎหมายหรือตามพระราชบัญญัติของสถาบันการศึกษาแห่งนั้น

2. เสรีภาพของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เนื่องจากอาจารย์เป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่ของ มหาวิทยาลัย ได้แก่ การผลิตบัณฑิต วิจัย บริการวิชาการ และทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมี หน้าที่ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามกระแสความต้องการของประชาคมโลกกิจกรรมที่เกิดขึ้นใน มหาวิทยาลัย อาจารย์เป็นผู้มีส่วนร่วมผลักดันให้เกิดขึ้นเป็นส่วนมาก เสรีภาพของอาจารย์มหาวิทยาลัยใน เชิงวิชาการมีส่วนสัมพันธ์กับ “สิทธิ” และ “หน้าที่” ในเบื้องต้น ถึงแม้ว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของรัฐจะเป็น ข้าราชการแต่การปฏิบัติหน้าที่สอนมีเสรีภาพมาก การพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชา ตำรา เทคนิควิธีการสอน สื่อการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน โดยไม่ต้องได้รับอนุมัติจากผู้บังคับบัญชาก่อนที่จะทำการสอน เหมือนกับระบบราชการทั่วไป หลักสูตรและเนื้อหาของรายวิชาในมหาวิทยาลัยจะกำหนดกรอบไว้กว้างๆ ให้อิสระแก่ผู้สอนและกรรมการบริหาร หลักสูตรสามารถปรับให้เหมาะสมได้กับสถานการณ์ต่างๆ **เสรีภาพ ทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยจะมีมากกว่าครูในโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา** นอกจากนี้ยังมีเสรีภาพทางวิชาการมากกว่าอาจารย์ในวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาเฉพาะทาง ส่วน สถาบันอุดมศึกษาของเอกชนทบวงมหาวิทยาลัยยังควบคุมคุณภาพทางวิชาการโดยการตรวจสอบการ สอน การเรียน การสอบ และการประเมินผลผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประกันคุณภาพทางวิชาการมาก กว่าควบคุมเสรีภาพทางวิชาการ การมีเสรีภาพทางวิชาการจะช่วยให้เกิดการพัฒนาทางวิชาการ ถ้ามี การจำกัดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า วิจัยแล้วการพัฒนาองค์ความรู้ และค้นพบสิ่งใหม่ๆ จะเกิดขึ้นได้ ยาก นอกจากนี้การจำกัดขอบเขตของการศึกษาจะทำให้อาจารย์มหาวิทยาลัยซึ่งถือว่าเป็นผู้ทรงปัญญาไม่ ได้ใช้ความสามารถทางปัญญาที่มีอยู่ได้เต็มที่ การเปิดโอกาสให้มีเสรีภาพทางวิชาการนั้นอาจารย์ มหาวิทยาลัยมีโอกาสที่จะศึกษาและเผยแพร่เรื่องราวหรือข้อค้นพบอย่างถูกต้องไม่มีอิทธิพลใดๆ มาบีบ บังคับให้การรายงานผลการศึกษาและค้นคว้าบิดเบือนไปจากความจริง การควบคุมจากภายนอกและ ภายในต้องไม่มีอิทธิพลต่อการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่วิชาการแก่สังคม ในปัจจุบันจะพบว่าอาจารย์ มหาวิทยาลัยได้ใช้สื่อสารมวลชนเผยแพร่วิชาการทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากผู้ เสียประโยชน์จากการเผยแพร่วิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัย ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่ เกิดขึ้นซ้ำๆ ในอดีตที่นักวิชาการมักจะถูกมองจากผู้มีอำนาจปกครองว่าเป็นผู้สร้างความวุ่นวายให้กับสังคม เป็นผู้ติดอาวุธทางความคิดให้กับประชาชนทำให้ประชาชนฉลาดขึ้น สร้างความลำบากให้กับผู้ที่ทำหน้าที่ ปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ความวุ่นวายทางการเมือง การเดินขบวนและประท้วง เริ่มต้นจากนักศึกษาโดยมีอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของพลังประชาชนคอยให้คำปรึกษาและ

ชี้ว่าเมื่อมีรัฐบาลจากการเลือกตั้ง เสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยได้รับการคุ้มครองมากกว่าเมื่อมีรัฐบาลที่มาจากการยึดอำนาจการบิดเบือนทางวิชาการ โดยอาจารย์มหาวิทยาลัยบางกลุ่มเพื่อสนองนโยบายรัฐบาลทำได้ยากขึ้นเพราะจะมีการเสนอความคิดในเชิงวิชาการในหลายแง่มุม ผลดีจะเกิดขึ้นกับประชาชนและประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกแนวทางที่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย จากการติดตามความเคลื่อนไหวของประชาชนทางด้านความคิดต่อปัญหาใดปัญหาหนึ่งประชาชนเริ่มได้รับข้อมูลจากนักวิชาการมากขึ้น ส่งผลให้กระแสดความคิดของประชาชนอยู่บนพื้นฐานของวิชาการมากกว่าพื้นฐานของอารมณ์และผลประโยชน์ นอกจากนี้รัฐบาลประชาธิปไตยนิยมใช้หลักวิชาการหรือเรียกว่า “หลักการ” ในการแก้ปัญหาซึ่งบางครั้งยังได้รับการต่อต้านจากกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่นิยมใช้หลักวิชาการในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน

3. เสรีภาพทางวิชาการของผู้เรียน จากความหมายของเสรีภาพทางวิชาการได้ครอบคลุมไปถึงเสรีภาพในการเลือกเรียนในสิ่งที่ผู้เรียนแต่ละคนสนใจ นอกจากนี้ในหลักสูตรจะมีวิชาเลือกให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความต้องการแล้วเสรีภาพของผู้เรียนในมหาวิทยาลัยในการแสดงความคิดเห็น การทำกิจกรรม การทดลอง ศึกษาค้นคว้าวิจารณ์ ซึ่งเป็นเสรีภาพขั้นมูลฐานที่จะต้องได้รับการคุ้มครอง เสรีภาพทางวิชาการของผู้เรียนที่จะสืบค้นแหล่งข้อมูลที่ต้องการและการได้รับการจัดสรรสถานการณ์และทรัพยากรการเรียนรู้อันเหมาะสม ต้องมีความเสมอภาคไม่มีการแบ่งแยกโดย เพศ เชื้อชาติ ศาสนา การแยกการศึกษาถึงแม้จะมีเสรีภาพเท่าเทียมกัน (Equal but Separate) ไม่สร้างให้เกิดผลดี สหรัฐอเมริกา เคยใช้นโยบายนี้กับชนผิวดำ แอฟริกาใช้นโยบายนี้เช่นกัน (Segregation) เสรีภาพทางวิชาการของผู้เรียนยังครอบคลุมไปถึง “สิทธิ” ที่จะได้รับการสอบและได้เรียนในสิ่งที่ถูกต้องและดีงามโดยไม่มีการบังคับ การพิจารณาตัดสินคุณค่าเป็นเสรีภาพของผู้เรียนโดยตรงที่จะยอมรับเชื่อถือหรือปฏิบัติกิจกรรมใดๆ ตามความสมัครใจกิจกรรมทางวิชาการนอกหลักสูตรจึงเป็นกิจกรรมด้วยความสมัครใจ

เสรีภาพทางวิชาการในอนาคต

ความคิดในการจัดรูปแบบบริหารอุดมศึกษาใหม่ เริ่มจากการให้อิสระ และสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยมีอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้นเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปจนถึงการจัดตั้งรูปแบบของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล ซึ่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลไม่เป็นข้าราชการเหมือนกับสถานภาพของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ การคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการและความมั่นคงในวิชาชีพ จะต้องได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้อาจารย์มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลมีเสรีภาพทางวิชาการมากกว่าอาจารย์ที่เป็นข้าราชการจึงจะบรรลุเจตนารมณ์ของความต้องการเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาวิชาการในรูปแบบมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล การมีเสรีภาพที่กว้างขวางโดยไม่มีอิทธิพลทั้งจากภายในและภายนอกแทรกแซง รวมทั้งการคุ้มครอง “สิทธิ” และเสรีภาพของอาจารย์มีแบบอย่างให้ศึกษาได้ในต่างประเทศ การคุ้มครองอาจารย์มหาวิทยาลัยกับเสรีภาพทางวิชาการเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่เสมอสถานภาพของอาจารย์ที่ผ่านการประเมินและทดลองมาแล้ว (Tenure) มีความมั่นคงในการทำงานเพื่อศึกษาค้นคว้าและวิจัยมากน้อยอย่างไร ส่วนผลการศึกษาและการเผยแพร่วิชาการของอาจารย์ถ้าขัดกับนโยบายของผู้บริหาร การกีดกันแก่งัด หรือกีดกันความก้าวหน้าตลอดจนการได้รับความยุติธรรมในกรณีเกิดกรณีพิพาทมีมาตรการอย่างไรทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติ

สมมติฐานและแนวโน้มของเสรีภาพทางวิชาการในอนาคตของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยทั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล และมหาวิทยาลัยของเอกชนเป็นดังนี้

1. อาจารย์มหาวิทยาลัยมีเสรีภาพทางวิชาการและจะมีการเผยแพร่ทางวิชาการมากขึ้นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวม
  2. อิทธิพลของการเมืองจะเข้ามาแทรกแซงเสรีภาพทางวิชาการมากขึ้น ถ้านักวิชาการเผยแพร่ผลงานวิชาการที่ทำให้เสียดุลยภาพของการเมืองและการปกครอง
  3. การเมืองภายในมหาวิทยาลัยจะมีกระแสรุนแรงและอิทธิพลของการเมืองในมหาวิทยาลัยจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพทางวิชาการ และเสรีภาพทางวิชาการ
  4. เสรีภาพในการเลือกเรียนของผู้เรียนจะมีมากขึ้นในขณะที่โอกาสจะได้เรียนในสิ่งที่ต้องการเรียนของผู้เรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะลดลง
  5. การเผยแพร่วิชาการและการบริการวิชาการแก่สังคมจะได้รับการส่งเสริมถ้าสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล
  6. จะมีสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยมากขึ้นทั้งที่ก่อตั้งใหม่และปรับเปลี่ยนจากสถาบันการศึกษาที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนขยายเครือข่ายของมหาวิทยาลัยปัจจุบันถือเป็นการเพิ่มแหล่งเสรีภาพทางวิชาการ
  7. ศาลยุติธรรมจะเข้ามามีบทบาทในข้อพิพาทในสถาบันอุดมศึกษามากขึ้น
  8. จะมีการใช้เทคโนโลยีในการค้นคว้าเผยแพร่วิชาการได้รวดเร็วขึ้น
  9. จะมีกติกาสากลของอาจารย์มหาวิทยาลัยเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิชาการที่ต้องติดต่อกับต่างประเทศ
  10. จะมีการประสานผลประโยชน์ของอาจารย์มหาวิทยาลัยกับภาคธุรกิจมากขึ้น
  11. จะมีองค์กรที่ทำหน้าที่คุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยโดยตรงเกิดขึ้น
- สมมติฐานและแนวโน้มดังกล่าวเกี่ยวข้องกับเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นแนวคิดที่รอการทดสอบ หรือรอเวลาดูผลในระยะ 10 ปี ข้างหน้า

สรุป

เสรีภาพทางวิชาการเป็นเสรีภาพพื้นฐานส่วนหนึ่งของมนุษยชาติในการที่จะถ่ายทอดความรู้และเรียนรู้ในสิ่งที่แต่ละบุคคลปรารถนาโดยไม่มีอะไรมาขวางกั้นภายใต้ขอบเขตของเสรีภาพทางวิชาการที่ไม่จำกัด โดยไม่ละเมิดเสรีภาพของผู้อื่นโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร การต่อสู้เพื่อเสรีภาพทางวิชาการเป็นศักดิ์ศรีและคุณค่าของนักวิชาการทั้งหลายที่ได้เสียสละมาแล้วในอดีตการได้มาซึ่งเสรีภาพในการสอนและการเรียนเป็นก้าวแรกของการมีเสรีภาพทางวิชาการในการจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย การแสวงหาเสรีภาพเป็นความดิ้นรนของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันและคาดหวังจะมีต่อไปในอนาคต **การปรับ**

เปลี่ยนรูปแบบการบริการและจัดการมหาวิทยาลัยควรอยู่บนพื้นฐานของความต้องการในการพัฒนาความสามารถทางปัญญาของมนุษย์ให้มีอิสระในการคิด ค้นคว้า วิจัย ถ่ายทอด และเผยแพร่องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์นำความฉลาดมาสู่มวลมนุษยชาติ การศึกษาค้นพบในปัจจุบันสรุปว่าความต้องการของมนุษย์ไม่มีสิ้นสุด เช่นเดียวกับความต้องการในการเรียนรู้และค้นพบสิ่งใหม่แต่เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการค้นพบสิ่งใหม่นั้นต้องเกิดจากความ เป็นอิสระและมีเสรีภาพของปัญญาที่จะไม่ถูกสกัดกั้นหรือครอบงำ แหล่งความรู้ที่เกิดขึ้นมาบนโลกนี้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งความรู้ไม่ที่สำคัญ การมีเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นการให้โอกาสให้สร้างผลผลิตทางปัญญาขึ้นเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติในที่สุด การคุ้มครองและประกันเสรีภาพทางวิชาการจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องให้หลักประกันที่มั่นคงในขณะที่เดียวกันการปกป้องและรักษาเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยเองจะต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วยบนพื้นฐานของจริยธรรมและสถานภาพของการอยู่ในชุมชนผู้ทรงปัญญา (Community of Scholar)

References

Grolier Academic Encyclopedia (1985) PP. 68-69.
 Encyclopedia Britanica (1968) P. 57.
 Menand, Louis. (1993) "The Future of Academic Freedom.", Academe., May-June 1993, PP. 11-17.
 New Standard Encyclopedia (1981) A22-A23.
 The Encyclopedia Americana International Edition (1967) PP. 66-68.

ประวัติผู้เขียน	
ชื่อ	อาจารย์ ดร. กฤษมันต์ วัฒนานรงค์
การศึกษา	Ph. D. (Vocational/Technical Education – Instructional System Technology)
การทำงาน	หัวหน้าภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ